

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-139-142

УДК: 378.091:373.3:[37.015.31:172.15]

Світлана ПАРШУК

доцент кафедри початкової освіти
факультету дошкільної та початкової освіти
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна
e-mail: parshuk.sv@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються основні компоненти формування національної самосвідомості індивіда та проаналізовано підготовку майбутніх учителів початкової школи до національного виховання здобувачів освіти. Національне виховання передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя власного ставлення та поваги до культурного вираження інших народів та національностей. Саме тому вчитель початкової школи має бути зразком культури для своїх вихованців, а проблема формування національної свідомості у майбутніх учителів початкової школи завжди буде актуальним питанням у підготовці майбутніх фахівців початкової освіти.

Ключові слова: компетентність, культурна грамотність, національна свідомість, ідентичність.

Постановка проблеми. Українська педагогіка бере свій початок з глибин тисячолітньої історії української держави. Впродовж століть в Україні викристалізувався педагогічний доробок народу, втілений у його мудрості, вміннях і навичках виховання наступних поколінь. Перед навчальними закладами України стоїть важливе завдання – виховання справжнього громадянина й патріота країни. Основною метою виховання є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу. Актуальність зумовлюється потребою сучасного суспільства у формуванні високого рівня національної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї виховного впливу народної педагогіки відображаються у працях Я. А. Коменського, Г. С. Сковороди, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського. Проблему формування національної свідомості досліджували Г. Г. Ващенко, С. Ф. Русова, М. Г. Стельмахович. Широкому колу питань професійної підготовки вчителя національної школи України присвячені праці А. Алексюка, Т. Братченко, В. Бондаря, В. Зелюк, Н. Кічук, В. Кузя, Ю. Руденка, О. Мороза, О. Савченко, О. Семенов, М. Стельмаховича, та ін. Проблему формування ключових компетентностей майбутніх вчителів розглядали такі науковці як О. Савченко, С. Гончаренко, І. Тараненко, В. Ковальчук, Н. Кузьміна, Л. Мітіна. Питання формування естетичної культури особистості розглядали науковці С. Кононанець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Рудницька та ін. Це підтверджує актуальність означеної проблеми в минуло-

му, але особливої гостроти вона набула на сучасному етапі розвитку освіти.

Мета статті полягає у розкритті підготовки майбутніх учителів початкової школи на формування національної свідомості індивіда.

Виклад основного матеріалу. Нашим дітям будувати майбутнє, та щоб впевнено орієнтуватися в житті, щоб стати освіченими і творити майбутнє нації, здобувачі освіти повинні знати минуле народу, культуру, традиції, звичаї. Предки залишили нам у спадщину величезне багатство, і наш обов'язок – не тільки не втратити нічого з неоціненних скарбів, а й примножити їх і передати наступним поколінням, а головне – не розучитися творити, як творили наші предки.

Саме тому вбачаємо пряму залежність якості і темпів розбудови національної освіти в Україні від якості підготовки нової генерації педагогічних кадрів, про що йдеться у нових програмах навчання здобувачі взагаліноосвітніх шкіл України [2].

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти національний «компонент» змісту освіти передбачає досконале володіння українською мовою, підвищення ролі українознавства як дисципліни, що синтезує національні традиції та сучасну українську культуру; обізнаність з кращими зразками національної науки, літератури, мистецтва [1].

Однією з ключових компетентностей «Нової української школи» є обізнаність та самовираження у сфері культури. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження

інших. Вчитель початкової школи має бути взірцем культури для своїх вихованців, саме тому, проблема національно-патріотичного виховання майбутніх учителів початкової школи завжди буде актуальним питанням у підготовці фахівців початкової освіти.

На основі сучасних педагогічних положень, сьогодні слід розглядати національно-патріотичне виховання як систему поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, спрямованих на досягнення єдиної мети – гармонійно розвинутої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини. Національне виховання – це виховання підростаючих поколінь у душі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях [1].

Відтак, національне виховання можна розглядати у вузькому значенні як виховання патріота своєї нації, конкретного народу, етносу (українського, болгарського, молдавського і т. ін.) і широкому – як патріота і громадянина держави, в нашому випадку України.

Національна свідомість виступає як усвідомлення спільнотою або окремою людиною своєї національної (поряд з етнічною) приналежності. Про національну свідомість, національну ідентичність починають говорити тоді, коли для соціуму важливо визначити свою єдність, свій історичний характер, свої традиції.

Національна школа немислима без національного вчителя, педагога. Педагог – основна постать національно-культурного відродження України.

Сучасний педагог повинен втілювати типові якості рідного народу: національний характер, національну свідомість, національну філософію, національну етику та етикет. З пробудження національної самосвідомості та гідності вчителя, з поглиблення знань з історії рідного краю, фольклору, літератури, мистецтва, бездоганного знання української мови, її культурно-історичних функцій – ось з чого слід починати сьогоденне відродження національної системи виховання. Успіх реалізації програми національного виховання в Україні буде значною мірою залежати від того, як педагог зуміє перебудувати свої взаємовідносини в навчально-виховному процесі на основі співробітництва і співдружності, творчого мислення і педагогічного пошуку, розуміння особистості дитини.

Аналіз шкільної практики з національного виховання свідчить про те, що помітна тенденція поліпшення роботи вчителів початкових класів. Вивчено досвід роботи вчителів початкових класів м. Миколаєва та Миколаївської області. Все більше вчителів звертаються до засобів народної

педагогіки у національно-патріотичному вихованні здобувачів початкової освіти. До них можна віднести вивчення історії України, витоки духовності свого народу, героїки минулого, мистецьких традицій та ремесел дідів та прадідів, український фольклор, народний календар, національну символіку, родинно-побутову культуру.

Підготовка здобувачів освіти до національного виховання в початковій школі – це організація навчально-виховного процесу, що створює умови для виявлення і формування творчої індивідуальності особистості майбутнього вчителя початкових класів; набуття ним необхідного мінімуму знань та умінь для успішного результату майбутньої виховної діяльності національної спрямованості.

З метою з'ясування готовності студентів до національного виховання здобувачів початкової освіти нами було запропоновано анкетування студентів випускних курсів педагогічних факультетів. В анкетуванні взяли участь 210 студентів випускних курсів факультету дошкільної та початкової освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Проаналізуємо одержані відповіді студентів на запитання анкети.

Так, на перше запитання анкети: «Що Ви розумієте під поняттям «національне виховання», відповіді студентів були такими: «це система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв» (26%); «це робота, спрямована на формування національної свідомості» (22%); «це любов до рідної землі, народу, родини» (18%); «це виховання на звичаях українського народу» (16%); «це духовне надбання українського народу» (8%); «це виховання патріотичних почуттів» (6%); відсутність відповіді було зафіксовано в 4% студентів.

На друге запитання анкети: «Чим відрізняються поняття «національне виховання», «народне виховання», «громадянське виховання» було одержано відповіді: «національне виховання – це виховання на традиціях українського народу» (45%); «це виховання патріотичних почуттів» (32%); «це формування національної свідомості» (23%); «національне виховання – це виховання в родині» (54%); «це передача духовного багатства народу» (46%); «громадянське виховання – це виховання поваги до державної символіки, законодавства України, Конституції» (54%); «це виховання свідомого громадянина» (36%); «не змогли відповісти» (10%).

На запитання анкети «В яких державних документах йдеться про національне виховання?» одержали такі відповіді: «Закон України «Про освіту» (22%); «Постанови Міністерства освіти» (12%); не змогли відповісти 66%.

На наступне запитання анкети «Які програмно-методичні документи для ЗОШ і зокрема початкової школи визначають сутність і зміст національного виховання?» відповіді були такими: «Програма для початкових класів» (56%), «Основи національного виховання» (6%), «Початкова школа» (10%); не відповіли – 28% студентів.

Щодо запитання «Які навчальні дисципліни ВНЗ готують майбутніх вчителів до національного виховання?» відповіді були такими: «Методика виховної роботи» (42%); «Основи професійної майстерності вчителя початкових класів» (28%); не відповіли 30%.

Щодо обізнаності студентів з концепцій національного виховання з'ясувалось, що обізнані тільки 8%; не змогли відповісти – 92% студентів.

Щодо останнього запитання, то воно вимагало дати пропозиції щодо поліпшення підготовки студентів педагогічного факультету до національного виховання учнів. Студенти випускних курсів відповіли: «збільшити кількість годин в університеті на вивчення теорії і методики національного виховання в роботі з молодшими школярами» (24%); «ввести додаткові спецсемінари, спрямовані на поглиблення вивчення теорії національного виховання» (20%); «надавати студентам під час педагогічної практики більше можливостей для спілкування з дітьми» (26%), «практикувати активні форми роботи з національного виховання молодших школярів» (12%); «створювати навчальні комплекси «університет – базові школи» з метою створення умов для проходження педагогічної практики студентів педагогічних факультетів» (18%). Як з'ясувалося, студенти не обізнані з державними і методичними документами з національного виховання учнів, не ознайомлені з концепціями національного, громадянського, патріотичного виховання молоді.

Нами було запропоновано студентам-випускникам картки самооцінки щодо а) ставлення майбутніх учителів до національного виховання (див. табл. 1.1) та впевненості студентів у своїй готовності до національного виховання учнів (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.1 – Ставлення до національного виховання студентів-випускників

Характер ставлення		Відповіді студентів (%)
має суттєве значення	позитивне	82
не маю чіткої позиції	індиферентне	18
не обов'язково	негативне	–

Як засвідчує таблиця, 82% студентів-випускників переконані в необхідності здійснення національного виховання у початковій школі, 18% – з них не мають чіткої позиції, у них вияви-

лось індиферентне ставлення. Студентів з негативним ставленням не було виявлено.

Таблиця 1.2 – Ступінь упевненості студентів у своїй готовності до здійснення національного виховання у початковій школі (%)

№ п/п	Варіанти відповідей	Кількість студентів (%)
1	Переконаний, що готовий	4
2	Вважаю, що готовий	20
3	Є сумніви щодо певної готовності	70
4	Впевнений, що не підготовлений	6

Як засвідчує таблиця, тільки 4% студентів висловили переконаність до національного виховання учнів, ще 20% – уважаються, що готові до цієї роботи. 70% майбутніх учителів виявили сумнів щодо повної готовності до здійснення національного виховання у школі, а 6% респондентів оцінили свою готовність негативно.

Отже слід пам'ятати про те, що молоді вчителі та студенти в своїх пропозиціях, дискусіях іноді висловлюють дуже влучні та цільні думки, які треба враховувати та підтримувати, які збагачують навіть досвідченого вчителя та викладача.

Проведений нами порівняльний аналіз програм на півдні і на заході України за дисциплінами педагогічного циклу засвідчив, що їх зміст суттєво відрізняється. Так, у програмах педагогічних дисциплін педагогічних факультетів півдня України не закладено повною мірою формування проєктивних умінь щодо здійснення національного виховання в початковій школі. Взагалі питання організації та планування національного виховання в початковій школі недостатньо висвітлюється у програмах вищих педагогічних навчальних закладів півдня України, що потребує більш глибокого дослідження даної проблеми, пошуку шляхів для більш ефективної підготовки майбутніх фахівців початкової школи до національного виховання учнів.

Висновки і перспективи досліджень. Вивчення реального стану готовності вчителів і студентів до здійснення національного виховання дозволили виявити низку труднощів. З-поміж них: наявність розриву між теорією і практикою виховання, що призводить до руйнування традиційних механізмів моральності; девальвація загальнолюдських цінностей, нездоровий вплив засобів масової інформації на особистість молодшого школяра; недостатній зв'язок з батьками, громадськими організаціями, позашкільними навчальними закладами; недостатнє забезпечення вчителів необхідними методичними посібниками, сучасною літературою; методична невідповідність

учителів до здійснення національного виховання в початковій школі.

На сучасному етапі розвитку освіти важливе місце посідає процес національно-патріотичного виховання, метою якого є формування педагога нового типу, що зумовлюється потребою сучасного суспільства у формуванні високого рівня націо-

нальної свідомості, яка є серцевиною української національної ідеї. Адже лише національно свідома особистість готова так жити, працювати і боротися, щоб мати право з гордістю повторити слова Т. Г. Шевченка: «Історія мого життя є частиною історії моєї Батьківщини».

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Освіта України*. 2017. № 1 (січень).
2. Закон України «Про освіту» (Нова редакція). *Освіта*. 2016. № 43-44. С. 6-11.
3. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя: монография. К.: ЦВП, 2005. 282 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : колективна монографія / під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Крутенко О. В. Формування ключових компетентностей учнів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів загальнокультурної компетентності: наук.-метод. посіб. Черкаси: ЧОІПОПП, 2014. 68 с.

References

1. Derzhavnyi standart pochatkovoyi zagalnoyi osvity. *Osvita Ukrainy*. – 2017. № 1 (sichen') [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (Nova redaktsiya). *Osvita*. 2016. № 43-44, 6-11 [in Ukrainian].
3. Ivanova T.V. Kulturologicheskaya podgotovka buduschogo uchitelya : monografiya. K. : CVP, 2005 [in Russian].
4. Kompetentnisniy pidhid u suchasniy osviti: svitoviy dosvid ta ukrayinski perspektivi: Biblioteka z osvitnoyi politiki : kolektivna monografiya. K.: «K.I.S.», 2004 [in Ukrainian].
5. Krutenko O.V. Formuvannya klyuchovih kompetentnostey uchniv zagalnoosvitnogo navchalnogo zakladu vidpovidno do vimog novih derzhavnih osvitnih standartiv zagalnokulturnoyi kompetentnosti. Cherkasi: ChOIPOPP, 2014 [in Ukrainian].

Светлана Паршук. Подготовка будущих учителей к формированию национального сознания у соискателей начального образования

В статье рассматриваются основные компоненты национального сознания индивида и проанализировано подготовку будущих учителей начальной школы к национальному воспитанию учащихся. Национальное воспитание предусматривает глубокое понимание своей национальной идентичности как основы отношения и уважения к различным культурным проявлениям других народов и национальностей. Именно поэтому учитель начальной школы должен быть образцом культуры для своих учеников, а проблема формирования национального сознания у будущих учителей начальной школы всегда будет актуальной в подготовке специалистов начального образования.

Ключевые слова: компетентность, культурная грамотность, национальное сознание, идентичность.

Svitlana Parshuk. Preparing future teachers to shape the national consciousness of primary school students

In modern conditions it becomes necessary to strengthen the role of culture-education, arises a new ideal of human of culture, which possesses the general cultural competence, which determines its vitality, ability to navigate in different areas of social and professional life, harmonizes inner world and its relationship with society. The concept of New Ukrainian School provides studying basic competences, which every individual needs for personal realization, inner development, being active citizen, for social inclusion and employment. These competences are able to provide personal realization and life success throughout life. One of the ten basic competencies is knowledge and self-expressions in culture – the ability to understand art, to form own artistic tastes, independently express ideas, experience and feelings

A study of the real state of readiness of teachers and students for national education made it possible to identify a number of works. Among them: the existence of a gap between the theory and practice of education, which leads to the destruction of traditional mechanisms of morality; the devaluation of human values, the unhealthy influence of the media on the personality of the younger schoolboy; insufficient communication with parents, public organizations, post-school educational institutions; insufficient provision of teachers with necessary teaching aids, modern literature; methodological unpreparedness of teachers for the implementation of national education in primary schools.

At the current stage of education development, the process of nationalpatriotic education plays an important role, with the aim of educating a teacher of a new type, which is due to the need of a modern society in the formation of a high level of national consciousness, which is the heart of the Ukrainian of a national idea. After all, only a nationally conscious person is ready to live, work and fight in such a way to have the right to repeat with pride the words of T.G.Shevchenko: "The history of my life is a part of the history of my Motherland".

Keywords: competence, general cultural literacy, general cultural competence.